

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تأثیر FATF

بر سیاست جنایی ایران
در جرم تأمین مالی تروریسم

.....

تألیف

سیدامیررضا محسنی طیب

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: محسنی طیب، سیدامیررضا، ۱۳۷۴-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: تأثیر FATF بر سیاست جنایی ایران در جرم تأمین مالی تروریسم/ تالیف سیدامیررضا محسنی طیب.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۲۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۴۵۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۰۶- ۲۲۲.
موضوع	: گروه ویژه اقدام مالی
موضوع	: Financial Action Task Force
موضوع	: تروریسم -- امور مالی -- پیشگیری
موضوع	: Terrorism -- Finance -- Prevention
موضوع	: تروریسم -- امور مالی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Terrorism -- Finance -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: جرایم اقتصادی -- ایران
موضوع	: Economic offences -- Iran*
موضوع	: پول شویی -- ایران -- پیشگیری
موضوع	: Money laundering -- Prevention -- Iran
موضوع	: پول شویی -- ایران -- جنبه‌های حقوقی
موضوع	: Money laundering -- Iran -- Legal aspects
موضوع	: ایران -- روابط خارجی -- پیمان‌نامه‌ها
موضوع	: Iran -- Foreign relations -- Treaties
رده بندی کنگره	: JQ۱۷۸۵
رده بندی دیویی	: ۳۲۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۴۲۷۰۸
وضعیت رکورد	: فیپا

نام کتاب	: تأثیر FATF بر سیاست جنایی ایران در جرم تأمین مالی تروریسم
ناشر	: چتر دانش
تألیف	: سیدامیررضا محسنی طیب
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۳۹۹
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۴۵۱-۷
قیمت	: ۱۲۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منبری جاوید(اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸

تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳

پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com

کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که باید تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده‌اند.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این‌ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آن‌ها از یک سو و تناسب آن‌ها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

تقدیم بہ

پدر و مادر

کہ از نگاہشان صلابت

از رفتارشان محبت

و از صبرشان ایستادگی را آموختم

تقدیر و تشکر

از محضر اساتید ارجمند جنابان آقایان دکتر مهدی صبوری پور و دکتر امیرحسن نیازپور
که این کتاب، ثمره نظرات ارشادی و اصلاحی ایشان است، تقدیر و سپاس گزاری می‌کنم.

فهرست

مقدمه.....	۹

فصل اول: پدیدارشناسی ۱۷

مبحث اول: مفهوم شناسی تروریسم.....	۱۹
گفتار اول: تعریف و گونه‌شناسی تروریسم.....	۲۰
گفتار دوم: سابقه تاریخی تروریسم.....	۲۲
الف. تروریسم پیشامدرن.....	۲۳
ب. تروریسم مدرن.....	۲۵
پ. تروریسم پسامدرن.....	۲۶
گفتار اول: مفهوم و تعاریف تأمین مالی تروریسم.....	۳۰
گفتار دوم: پیشینه تأمین مالی تروریسم.....	۳۲
گفتار سوم: ماهیت ساختاری تأمین مالی تروریسم.....	۳۴
الف. عنصر مادی جرم تأمین مالی تروریسم.....	۳۵
ب. عنصر روانی جرم تأمین مالی تروریسم.....	۳۶
مبحث سوم: جایگاه گروه ویژه اقدام مالی (FATF).....	۳۷
گفتار اول: ساختار گروه ویژه اقدام مالی.....	۳۸
گفتار دوم: ارکان گروه ویژه اقدام مالی.....	۴۱
گفتار سوم: اقدامات گروه ویژه اقدام مالی.....	۴۲
مبحث چهارم: پولشویی و تأمین مالی تروریسم؛ وجوه تشابه و افتراق.....	۴۴

فصل دوم: نقش گروه ویژه در پیشگیری از جرم تأمین مالی تروریسم... ۴۹

مبحث اول: نهاد های پیشگیرنده از جرم تأمین مالی تروریسم.....	۵۱
گفتار اول: شورای عالی مبارزه با پولشویی.....	۵۳
گفتار دوم: مرکز اطلاعات مالی.....	۵۹
گفتار سوم: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.....	۶۶
مبحث دوم: تدابیر پیشگیرانه منبعت از توصیه‌های گروه ویژه اقدام مالی.....	۷۰
گفتار اول: شناسایی کافی مشتریان (KYC).....	۷۴
گفتار دوم: نگهداری سوابق.....	۸۰
گفتار سوم: گزارش‌دهی معاملات مشکوک.....	۸۴

- گفتار چهارم: تعدیل قاعده رازداری مؤسسات مالی ۸۹
- گفتار پنجم: تشکیل واحد اطلاعات مالی (FIU) ۹۰
- الف - دریافت‌کننده مرکزی اطلاعات گزارش‌شده ۹۰
- ب- تجزیه و تحلیل اطلاعات ۹۱
- پ- انتشار اطلاعات در سطح داخلی ۹۱
- ت- انتشار اطلاعات در سطح بین‌المللی ۹۱
- گفتار ششم: اتخاذ تدابیر در راستای جلوگیری از سوءاستفاده مؤسسات خیریه و سازمان‌های غیرانتفاعی ۹۲

فصل سوم: نقش گروه ویژه در قانون‌گذاری تأمین مالی تروریسم ۹۵

- مبحث اول: نقش گروه ویژه در جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم ۹۷
- گفتار اول: ضرورت جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم و رویکردهای مختلف در آن ۹۸
- الف . دیدگاه عدم‌نیاز ۹۹
- ب. دیدگاه نیاز ۱۰۱
- گفتار دوم: اهمیت جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم ۱۰۴
- الف. اصل قانونی بودن جرم و مجازات ۱۰۵
- ب . هزینه فایده جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم ۱۰۶
- پ. استقلال جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم ۱۱۰
- ت. جلوگیری از تضعیف اقتصادی دولت ۱۱۱
- گفتار سوم: کیفیت جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم براساس توصیه‌های گروه ویژه ۱۱۴
- الف. تهیه و تدارک وجوه ۱۱۶
- ب. تخلف از قانون ۱۲۰
- پ. عمل تروریستی ۱۲۱
- گفتار چهارم: کیفیت جرم‌انگاری تأمین مالی تروریسم در سیاست جنایی ایران ۱۲۸
- مبحث دوم: نقش گروه ویژه در کیفرگذاری تأمین مالی تروریسم ۱۴۰
- گفتار اول: اصول حاکم بر کیفر تأمین مالی تروریسم ۱۴۱
- الف . اصل موثر بودن کیفر ۱۴۲
- ب. اصل متناسب بودن کیفر ۱۴۳
- پ. اصل بازدارندگی کیفر ۱۴۵

گفتار دوم: تحلیل کیفرشناختی تأمین مالی تروریسم در سیاست جنایی ایران.....	۱۴۷
جمع‌بندی.....	۱۵۳

ضمائم ۱۵۷

قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴ مجلس شورای اسلامی.....	۱۵۹
آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۶ هیئت وزیران.....	۱۶۴
قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶ با اصلاحات و الحاقات ۱۳۹۷.....	۱۷۵
آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۸ با اصلاحات و الحاقات بعدی.....	۱۸۷
لایحه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم.....	۲۰۷

فهرست منابع ۲۱۳

الف. منابع فارسی.....	۲۱۳
۱- کتاب‌ها.....	۲۱۳
۲- مقاله‌ها.....	۲۱۵
۳- پایان‌نامه‌ها.....	۲۱۸
۴- تقریرات.....	۲۱۹
۵- اسناد.....	۲۱۹
ب. منابع انگلیسی.....	۲۲۰

مقدمه

تروریسم یکی از بزرگترین خطرهای برای صلح و امنیت ملی و بین‌المللی شمرده می‌شود که این پدیده به سبب پیوند آن با تکنولوژی‌های جدید، به یک گرفتاری راهبردی تبدیل شده و توانسته است گروه‌هایی کوچک، اما با ساختارهای پیچیده را به بازیگران برجسته در صحنه بین‌المللی تبدیل کند. در مبارزه با تروریسم راهکارهای کیفی و اعمال مجازات بر تروریست‌ها امری رایج است که نقاط قوت و ضعف مخصوص به خود را داراست. لکن نکته‌ی حائز اهمیت آن است که نبود یک رویکرد منسجم بین‌المللی در این زمینه موجب داخلی شدن اعمال مجازات‌ها و سلیقه‌ای شدن این امر می‌گردد. رویکرد قابل بحث دیگر نیز استفاده از سازوکارهای نظامی در جهت تخریب تشکیلات تروریستی است، لکن مهم‌ترین انتقاد وارد به رویکرد نظامی، نقض موازین حقوق بشری همانند آن چیزی است که در تروریسم نیز اتفاق می‌افتد.

یکی از محدود مواردی که جامعه بین‌المللی بر سر آن از همان روزهای نخست پس از حوادث ۱۱ سپتامبر وحدت نظر داشت این بود که نبرد علیه تروریسم جز با ردیابی سرچشمه‌های تأمین مالی و کور کردن منابع مالی زیرزمینی پول‌رسانی به عملیات تروریستی پیروز نخواهد شد. بنابراین اتخاذ تمهیداتی برای مبارزه با تأمین منابع مالی تروریسم و پولشویی در خصوص عواید حاصل از قاچاق

مواد مخدر و دیگر اقدامات مجرمانه، همچنین اتخاذ هرگونه اقدامی به منظور خشکاندن منابع مالی تروریسم ضروری به نظر می‌رسد.

گروه ویژه اقدام مالی یا (FATF) یک سازمان بین‌دولتی است که در سال ۱۹۸۹ با ابتکار گروه «جی ۷» با نگرش به سیاست‌های توسعه برای مبارزه با پول‌شویی بنیاد شده‌است. این سازمان در سال ۲۰۰۱ به کارزار مبارزه با تأمین مالی تروریسم پیوست و مهم‌ترین اقدام و ابتکار گروه ویژه را باید در تدوین و ارائه توصیه‌هایی در زمینه مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم خلاصه کرد که تاکنون در چند مرحله منتشر، اصلاح و یا تکمیل شده‌است. آخرین اصلاحات این توصیه‌نامه‌ها به سال ۲۰۱۲ میلادی برمی‌گردد که مجموع توصیه‌ها در ارتباط با پولشویی و تأمین مالی تروریسم به ۴۰ توصیه‌نامه رسیده‌است.

توصیه‌های گروه ویژه، چهارچوبی جامع و منسجم متشکل از مجموعه‌ای از تدابیری را به وجود آورده‌است که کشورها باید برای مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم به اجرا گذارند. کشورها دارای چهارچوب‌های حقوقی، اجرایی و عملیاتی مختلف و نظام‌های مالی متفاوتی هستند و از این‌رو، نمی‌توانند برای مقابله با تهدیدهای مورد نظر، تدابیر کاملاً مشابهی را اتخاذ کنند. بنابراین، توصیه‌های گروه ویژه، مجموعه‌ای از استانداردهای بین‌المللی را مشخص می‌کنند که کشورها باید از طریق اتخاذ تدابیری منطبق با شرایط خاص خود، آن‌ها را به اجرا گذارند. توصیه‌های گروه ویژه تدابیری را مقرر می‌کنند که به موجب آن‌ها، کشورها باید حسب مورد، اقدامات زیر را انجام دهند:

شناسایی ریسک‌ها، تدوین خط‌مشی‌ها و انجام هماهنگی‌های لازم در سطح ملی؛

جرم‌انگاری و رسیدگی قضایی به جرایم پولشویی و تأمین مالی تروریسم؛

اتخاذ تدابیر پیشگیرانه برای بخش مالی و سایر بخش‌های معین؛

اعطای اختیارات و مسئولیت‌ها به مراجع ذی‌صلاح «مانند نهادهای نظارتی، مراجع اعمال قانون و مراکز انجام تحقیقات درباره جرایم» و سایر اقدامات سازمان‌یافته؛

تسهیل همکاری‌های بین‌المللی.

اعمال تروریستی در سراسر جهان باعث برهم خوردن صلح و امنیت بین‌المللی می‌شود. این اعمال که امروزه رو به گسترش است باعث ایجاد نگرانی‌هایی در میان کشورها و سازمان‌های بین‌المللی شده است. از جمله در قطعنامه‌هایی به شماره‌های ۵۰/۶ مورخ ۲۴ اکتبر ۱۹۹۵ و ۴۹/۶۰ مورخ ۹ دسامبر ۱۹۹۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، با مورد تاکید قرار دادن اقدامات در جهت رفع تروریسم بین‌المللی، کلیه اعمال، روش‌ها و فعالیت‌های تروریستی را به عنوان اقدامات جزائی و غیر قابل توجیه در هر کجا و توسط هرکس صریحاً محکوم نمودند. حال با توجه به این موضوع، شمار و شدت اعمال تروریسم بین‌المللی بستگی به میزان کمک‌های مالی دارد که تروریست‌ها کسب می‌نمایند. به عبارت دیگر یکی از مهم‌ترین دلایل تقویت جریان‌های تروریستی در جهان، تداوم تأمین منابع مالی مورد نیاز آن‌ها از طرق مختلف است. در واقع تروریست‌ها برای رسیدن به اهداف تروریستی خود نیازمند تأمین منابع مالی هستند. لذا اهمیت مبارزه با تأمین مالی نیز به همین علت است. تأمین مالی تروریسم جنبه جهانی دارد. در واقع غیرممکن است کشورها همانند جزیره بدون هماهنگی و تعامل در این زمینه فعالیت نمایند و به نتیجه مناسب یعنی بازدارندگی از جرم تأمین مالی تروریسم و علی‌النهایت ریشه‌کن کردن تروریسم و رسیدن به صلح و امنیت در سطح جهانی برسند. جنبه جهانی این جرم به این علت است که این جرایم، جرایمی سازمان‌یافته و تشکیلاتی هستند که فراتر از مرزهای مشخص کشوری خاص فعالیت می‌نمایند و اهداف بسیار بالاتر و مخرب‌تری نسبت به دیگر جرایم سنتی دارند. به همین منظور کشوری خاص حتی در صورت ضرورت جرم‌انگاری این چنین اعمالی، توانایی مقابله با این گونه جرایم را نخواهند داشت. به همین منظور سازمان‌های بین‌المللی از اواخر قرن بیستم در تلاش‌اند با ایجاد دستورالعمل‌هایی نسبتاً واحد، به مبارزه با این پدیده ب‌آیند. در همین خصوص برای مبارزه با این معضل در سطح بین‌المللی گروه ویژه اقدام مالی که

سازمانی بین‌دولتی است در سال ۱۹۸۹ میلادی (۱۳۶۸ هجری شمسی) توسط گروهی موسوم به جی ۷ (متشکل از وزرای هفت کشور پیشرفته و صنعتی دنیا شامل: آلمان، فرانسه، ایتالیا، ژاپن، بریتانیا، ایالت متحده آمریکا و کانادا) با هدف اولیه مبارزه با پولشویی ایجاد شده است. این سازمان پس از وقایع ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی که سلسله حملات تروریستی توسط گروه القاعده در خاک ایالت متحده آمریکا بود با گسترش زمینه‌های فعالیت‌اش به مبارزه با تأمین مالی تروریسم نیز پرداخت. البته پیش از اقدامات گروه ویژه در زمینه تأمین مالی تروریسم، سازمان ملل متحد کنوانسیون به سال ۱۹۹۹ میلادی مشتمل بر ۲۸ ماده و یک ضمیمه به منظور مقابله با تأمین مالی تروریسم تصویب کرده بود.

در سطح ملی در دولت جمهوری اسلامی ایران برای بار نخست در سال ۱۳۸۲ هجری شمسی لایحه‌ای به مجلس شورای اسلامی وقت رفت ولی به دلایلی این لایحه به تصویب مجلس ششم شورای اسلامی نرسید. سرانجام با مسکوت ماندن این موضوع، در تاریخ ۲۲ اسفند سال ۱۳۹۴ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم تصویب گردید و پس از آن در مجلس کنونی (مجلس دهم شورای اسلامی) در تاریخ ۱۰ مرداد ۱۳۹۷ اصلاح قانون فوق مشتمل بر پنج ماده به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

نقطه اتکای این کتاب بر این موضوع است که سیاست جنایی ایران در زمینه مقابله با تأمین مالی تروریسم تا چه میزان با استانداردهای گروه ویژه منطبق است. گروه ویژه همواره تأکید فراوانی بر پیشگیری از تأمین مالی تروریسم و جرم‌انگاری آن دارد. در بحث پیشگیری از تأمین مالی تروریسم و هم‌چنین قانون‌گذاری به جرات می‌توان گفت ایران چه در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم و چه در آیین‌نامه اجرایی آن میزان انطباق بالایی با گروه ویژه اقدام مالی دارد. در ارتباط با پیشگیری تأمین مالی، گروه ویژه بر مواردی چند در توصیه‌نامه‌ها و یادداشت‌های تفسیری که شامل تدابیر بانکی و غیربانکی است از جمله شناسایی کافی مشتریان، نگهداری سوابق، گزارش‌دهی معاملات مشکوک و ... تأکید دارد که سیاست جنایی ما این موارد را در قانون و آیین‌نامه مزبور

منعکس نموده است.

برای درک اهمیت موضوع باید به این نکته اشاره کرد که بی‌شک برای مبارزه با تروریسم بین‌المللی که در طی این چند ساله پدیده‌ای بسیار گسترده در سراسر جهان شده است، در ابتدا باید به مبارزه با تأمین مالی آن پرداخت زیرا تا زمانی که اشخاصی با ارائه و جمع‌آوری وجوه و اموال چه به طور مستقیم و چه غیرمستقیم، این اموال را صرف عملیات تروریستی می‌نمایند، مبارزه با تروریسم عملاً نشدنی خواهد شد و دولت‌ها برای این منظور باید راه رساندن این اموال را با جرم‌انگاری صحیح و سپس اجرای آن قوانین وضع شده، در جهت مقابله با تروریسم ببندند.

امروزه با توجه به گستردگی و پیچیدگی مفهوم تروریسم و تأمین مالی تروریسم، دولت‌ها باید در زیر سایه نهادهای بین‌المللی به مبارزه با این جرایم بپردازند. کنوانسیون‌ها در سطح بین‌المللی و قوانین در سطح داخلی در این زمینه خالی از اشکال نیستند. این تحقیق به مطالعه این اشکالات و نواقص در زمینه تأمین مالی تروریسم می‌پردازد تا به اهداف عملی آن در سطح بین‌المللی نزدیک‌تر شود.

جرم‌انگاری و کیفرگذاری صحیح تأمین مالی تروریسم به همراه پیشگیری وضعی و اجتماعی از این پدیده، به صورت مستقیم بر اعمال تروریستی که در سراسر دنیا اتفاق می‌افتد جلوگیری خواهد کرد. تبعیت تمامی کشورها از توصیه‌های گروه ویژه باعث ایجاد شیوه و روشی واحد برای مبارزه با تروریسم در سطح جهان است. عدم تبعیت هریک از کشورها از توصیه‌های گروه ویژه فضای امنی برای تروریست‌ها و تأمین‌کنندگان آنان ایجاد می‌نماید تا آزادانه به فعالیت‌های خود در راستای منافعشان بپردازند. لذا کشورها باید اولاً با اعمال پیشگیرنده و ثانیاً با جرم‌انگاری و کیفرگذاری تأمین مالی راه را بر تأمین‌کننده مالی مسدود نمایند و همین امر باعث کاهش اقدامات تروریستی خواهد شد.

سازمان‌های بین‌المللی از جمله گروه ویژه اقدام مالی و سازمان ملل متحد

در جهت جلوگیری از تأمین مالی تروریسم و در نتیجه خود تروریسم که ناقض امنیت و حقوق بشر است، اقداماتی را در سطح بین‌المللی انجام داده‌اند. برخی از این‌ها برای کشورها جنبه الزام آور و برخی از آن‌ها جنبه الزام‌آور نیز ندارد. جمهوری اسلامی ایران به عنوان عضوی از جامعه جهانی قوانینی در راستای کنوانسیون و توصیه‌های گروه ویژه به تصویب رسانده است. هدف اصلی از این پژوهش بررسی میزان انطباق مصوبات ایران در زمینه تأمین مالی تروریسم با استانداردهای گروه ویژه اقدام مالی است.

پیشتر پژوهشگرانی تروریسم را از ابعاد مختلف حقوق کیفری و جرم‌شناختی و نیز حقوق بشری مورد بررسی قرار داده‌اند و به بررسی راه‌های مقابله با آن نیز اندیشیده‌اند. برای نمونه می‌توان از پایان‌نامه‌هایی تحت عناوین «مطالعه تطبیقی پیشگیری از تروریسم در ایران و اسناد بین‌المللی»^۱، «ضوابط حقوق بشری مبارزه با تروریسم بین‌المللی»^۲، «جایگاه و نقش سازمان ملل متحد در مبارزه با تروریسم بین‌المللی»^۳، «بررسی مفهوم تروریسم دولتی در حقوق بین‌الملل»^۴ و «راه‌کارهای حقوقی سازمان ملل متحد در مبارزه با تروریسم: فرصت‌ها و چالش‌ها»^۵ صحبت کرد.

همچنین در ارتباط با تأمین مالی تروریسم مقالات و نوشته‌هایی نگاشته شده است که به این شرح است:

طیبری‌فرد، امیرحسین، مبارزه با تأمین مالی تروریسم در اسناد بین‌المللی،

۱- اقبالی، سعید، مطالعه تطبیقی پیشگیری از تروریسم در ایران و اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین، ۱۳۹۰.

۲- خانبانی، پریسا، ضوابط حقوق بشری مبارزه با تروریسم بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۳.

۳- کاظمیان، علی اصغر، جایگاه و نقش سازمان ملل متحد در مبارزه با تروریسم بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۳.

۴- کریمی، بهروز، بررسی مفهوم تروریسم دولتی در حقوق بین‌الملل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۰.

۵- مرتضی زاده، سمانه، راهکارهای حقوقی سازمان ملل متحد در مبارزه با تروریسم: فرصت‌ها و چالش‌ها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پردیس بین‌الملل دانشگاه گیلان، ۱۳۹۱.

مجله حقوقی نشریه دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، شماره سی و دوم، بهار ۱۳۸۴.

علی‌پور، شیماء، پیشگیری از تروریسم از طریق مبارزه با تأمین مالی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۳۹۶.

گرچه در ارتباط با تروریسم و تأمین مالی تروریسم پژوهش‌های متعددی صورت پذیرفته است ولی هیچ یک از آن‌ها به تأثیر گروه ویژه اقدام مالی در زمینه جرم تأمین مالی تروریسم نپرداخته است.

هم‌چنین کتاب حاضر درصدد پاسخ به دو سوال اساسی است:

۱. جلوه‌های تأثیر گروه ویژه اقدام مالی بر سیاست جنایی ایران در زمینه مبارزه با تأمین مالی تروریسم چیست؟

۲. میزان انطباق سیاست جنایی ایران با گروه ویژه اقدام مالی چه میزان است؟

۱. تأثیرگذاری اقدامات گروه ویژه اقدام مالی بر سیاست جنایی ایران را می‌توان در تصویب قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب سال ۱۳۹۴ و اصلاحیه آن مصوب سال ۱۳۹۷ و هم‌چنین الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم که البته به علت عدم تایید شورای محترم نگهبان هنوز تبدیل به قانون نشده است، ملاحظه کرد.

۲. با توجه به تصویب قانون تأمین مالی تروریسم و اصلاح آن پس از گذشت سه سال، می‌توان بیان داشت که انطباق سیاست جنایی ما تنها در بعد حقوقی با گروه ویژه تا حد زیادی مطلوب است و در مواردی چند قوانین ما نیاز به اصلاح دارند ولی کلیت آن مطلوب ارزیابی می‌شود.

کتاب حاضر تحت عنوان «تأثیر گروه ویژه اقدام مالی بر سیاست جنایی ایران در جرم تأمین مالی تروریسم» در سه فصل گردآوری شده است. علت تنظیم پلان سه فصلی برای بیان مطالب آن است که قصد ما در این کتاب بر یک مبارزه صحیح با تروریسم و تأمین مالی آن و تأثیری است که گروه ویژه اقدام مالی بر آن در سیاست جنایی مان وارد می‌آورد. براین اساس، در یک فصل

اولا باید به مفهوم‌شناسی تروریسم، تأمین مالی تروریسم و گروه ویژه اقدام مالی بپردازیم. مفهوم‌شناسی مذکور شامل بیان انواع تعاریف، گونه‌ها و سابقه تاریخی آن‌هاست. هم‌چنین مفصلاً اهداف، ارکان، ساختار و ماهیت گروه ویژه را نیز تشریح کرده‌ایم. محور دومی که باید در این پژوهش مورد مطالعه قرار گیرد، تدابیری است که در اثر توصیه‌ها در حقوق ما در حوزه پیشگیری اعمال شده است که در یک فصل ذیل عنوان «نهادهای پیشگیرنده از جرم تأمین مالی تروریسم» تبیین شده است. در نهایت از مهم‌ترین وجوه تأثیرگذاری گروه ویژه تأثیری است که بر قانون‌گذاری ما چه در بحث جرم‌انگاری و چه کیفرگذاری نهاده است که در فصل آخر به آن پرداخته‌ایم.

در پایان پوشیده نیست که مجموعه پیشرو از کمی و نواقص دور نیست و بی‌تردید پیشنهادات شایسته استادان محترم و پژوهش‌گران عزیز می‌تواند در اصلاح این مجموعه موثر باشد؛ لذا خواهشمند است نظرات و ایرادات خود را به نشانی نویسنده^۱ ارسال نمایید.

سیدامیررضا محسنی‌طیب

مرداد ۱۳۹۹

فصل اول:

پدیدارشناسی

آنچه امروز نظام جهانی را با مخاطرات و ناامنی مواجه ساخته است، عدم اجماع دولت‌ها در مبارزه با تروریسم در ابعاد خرد و کلان است. دولت‌ها با توجه به دیدگاه‌های اتخاذی در رابطه با تروریسم و عملیات تروریستی و نیز با در نظر گرفتن منافع خود، چاره‌جویی‌های متفاوتی را در امر مبارزه با تروریسم ملحوظ نظر قرار می‌دهند. رایج‌ترین راهکار مبارزه با تروریسم در میان دولت‌ها، راه کارهای کیفری و اعمال مجازات بر تروریست‌ها می‌باشد. راه کارهای کیفری به عنوان اقدامات سرکوب گرایانه به نظر می‌رسد در ارتباط با مبارزه با تروریسم چندان ثمربخش نباشد. اعمال تروریستی در دنیای امروز به قدری سازمان یافته هستند که دولت‌ها امکان مبارزه از طریق اعمال سرکوب گرایانه را نخواهند داشت. به همین منظور در چند سال گذشته و بخصوص پس از اعمال تروریستی ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ آمریکا، «تأمین مالی تروریسم» مورد توجه قرار گرفت. منظور از تأمین مالی تلاش گروه‌های تروریستی به منظور دستیابی به منابع مالی است. در واقع پول خط زندگی تروریسم است. مبارزه با تأمین مالی تروریسم در حکم پیشگیری از تروریسم است به این دلیل که اقدامات آن همانند اقدامات سرکوب گرایانه، اقدامات پس از ارتکاب جرم تروریستی نیست و می‌کوشد با تمرکز بر منابع مالی، تخریب و انتقال منابع مالی را به گروه‌ها و اعمال تروریستی قطع نمایند.

گروه ویژه اقدام مالی دوازده سال پس از تشکیل خود، با توجه به همین نکته فعالیت‌های خود را به تأمین مالی تروریسم نیز تعمیم داد و اقدام به وضع استانداردهایی برای مقابله با تأمین مالی تروریسم نمود. این استانداردها در جهت وضع یک ساختار واحد و منسجم جهانی در جهت مبارزه با تروریسم از طریق تأمین مالی آن می‌باشد. با توجه به این که پژوهش حاضر در جهت بررسی میزان انطباق سیاست جنایی ایران با استانداردهای گروه ویژه در زمینه جرم تأمین مالی تروریسم صورت می‌گیرد، در این فصل به بحث و بررسی پیرامون تروریسم و تأمین مالی تروریسم و گروه ویژه اقدام مالی می‌پردازیم. مطالب در قالب چهار مبحث مجزا ارائه می‌شود. در مبحث اول به مفهوم شناسی تروریسم در قالب بیان مفاهیم، تعاریف و سابقه تاریخی تروریسم می‌پردازیم. در مبحث دوم مفاهیم، پیشینه و ماهیت ساختاری جرم تأمین مالی تروریسم مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مبحث سوم جایگاه گروه ویژه تأمین مالی در سه گفتار ساختار، ارکان و اقدامات مورد مطالعه قرار می‌دهیم و در مبحث آخر وجوه تشابه میان بزه تأمین مالی تروریسم و پولشویی را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

مبحث اول: مفهوم شناسی تروریسم

در ابتدا برای رسیدن به بیان مفاهیم و تعاریف بزه تأمین مالی تروریسم باید به عبارت تروریسم هر چند به صورت مختصر بپردازیم تا مفهوم تأمین مالی تروریسم برای ما مشخص گردد. تروریسم جرمی به قدمت تاریخ جوامع بشری است که همواره ارزش‌های بنیادین جوامع که همانا صلح و امنیت است را نقض کرده و موجبات هرگونه ناامنی و نگرانی را فراهم می‌کند. اقدامات تروریستی به هر شکل و انگیزه و هدفی که ارتکاب یابند، ناقض حقوق بشر محسوب می‌شوند. این پدیده در طول تاریخ قربانیان زیادی گرفته‌است و اکنون و در قرن بیست و یکم تعداد این قربانیان افزایش یافته و کار بدانجا رسیده است که امروزه رعب و وحشتی جهانی در نتیجه‌ی تروریسم عاید جهانیان شده است. لذا تلاش‌های زیادی در مسیر کنترل این پدیده متمرکز شده است. امر آشکار آن است که در جهت مهار درست این پدیده‌ی نابهنجار بایستی ابتدا آن را به درستی کشف و درک کنیم. تروریسم اساساً پدیده‌ای سیاسی است. اما از سایر پدیده‌هایی که سیاسی هستند و در علم سیاست مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند از جمله پدیده‌های انقلاب، شورش، کودتا، راهزنی، جنگ، عملیات چریکی و امثال این‌ها، متفاوت است. با این حال، تروریسم همراه با خشونت است و سعی دارد در جامعه ارباب و ترس و وحشت ایجاد کند تا به اهداف سیاسی خود دست یابد. تا به حال، هیچ تعریف جامع و مانعی درباره‌ی تروریسم ارائه نشده است که محققان

و متخصصان و صاحب‌نظران این حوزه، روی آن توافق داشته باشند. در نتیجه در تعریف تروریسم وحدت نظری وجود ندارد.

تروریسم مفهومی چندبعدی است که در دل خود خشونت، رعب و وحشت و اهداف ایدئولوژیک و سیاسی و اجتماعی را دربردارد. هدف اقدامات تروریستی مخاطبینی مستقیم هستند که از طریق اعمال اقدامات تروریستی بر روی بزه‌دیدگان اتفاقی و واسطه‌ای، آن‌ها را مورد خطاب قرار می‌دهند. تروریسم می‌تواند در اشکال و اقسام مختلفی اتفاق بیفتد و واقعیت اقدامات تروریستی آن است که در هر جامعه‌ای با توجه به نقاط ضعف جامعه‌ی مربوطه این اقدامات، متفاوت ارتکاب می‌یابند. لذا با توجه به هر جامعه‌ای می‌توان شاهد وقوع اقدامات تروریستی متفاوتی بود.

گفتار اول: تعریف و گونه‌شناسی تروریسم

توافقی جامع و جهانی در تعریف تروریسم وجود ندارد. سیستم‌های حقوقی مختلف و سازمان‌های دولتی از تعریف‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. علاوه بر این، خود دولت‌ها نیز با بی‌اعتنایی به مذاکره و فراهم‌آوردن تعریفی قانونی و تعهدآور در این باره بی‌میلی نشان داده‌اند. این دشواری‌ها ناشی از این واقعیت است که این اصطلاح از لحاظ سیاسی و احساسی اصطلاحی پرمعنی و برانگیزاننده است. بر اساس مطالعاتی که در سال ۱۹۸۸ پیرامون تعاریف تروریسم صورت پذیرفته است، ۱۰۹ تعریف از تروریسم ارائه شده بوده است که قطعاً این تعاریف در حال حاضر خیلی بیشتر از این رقم می‌باشد. تروریسم، واژه‌ای است که از فرهنگ غرب وارد مجموعه واژگان زبان فارسی شده است؛ معادل فارسی این واژه به تعبیر فرهنگ‌های فارسی «دهشت‌افکن» می‌باشد. فرهنگ روابط بین‌الملل در تعریف تروریسم می‌گوید: «تروریسم، فعالیت‌های عاملان دولتی یا غیردولتی است که درکوشش‌های خود برای دستیابی به اهداف سیاسی از روش‌ها و وسایل خشونت‌آمیز استفاده می‌کنند.»^۱

۱- سی پلینو، جک و روی، آلتون، فرهنگ روابط بین‌الملل، ترجمه و تحقیق حسن پستا، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۵، ص ۲۴۳.

با این حال، تروریسم که از ریشه لاتینی «Terror» به معنای ترس و وحشت گرفته شده است به رفتار و اعمال فرد یا گروهی اطلاق می‌شود که از راه ایجاد ترس و وحشت و به کار بستن زور می‌خواهند به هدف‌های سیاسی خود برسند. در فرهنگ‌نامه امید چنین تعریفی از تروریسم آمده است: «روش کسانی که آدم‌کشی و تهدید مردم و ایجاد خوف و وحشت را به هرطریقی که باشد برای رسیدن به هدف‌های سیاسی خود از قبیل تغییر حکومت یا در دست گرفتن زمام امور به کار می‌گیرند». همچنین فرهنگ‌نامه معین نیز «به‌کارگیری ترور به عنوان شیوه عمل برای دست یافتن به هدف که معمولاً دلایل سیاسی و عقیدتی دارد.» تعریف کرده است. فرهنگ آکسفورد نیز تروریسم را این گونه تعبیر نموده است: استفاده غیرقانونی از خشونت و ارعاب، به خصوص در برابر افراد غیر نظامی، در دستیابی به اهداف سیاسی.

تروریسم مفهومی چندبعدی است که در دل خود خشونت، رعب و وحشت و اهداف ایدئولوژیک و سیاسی و اجتماعی را دربردارد. هدف اقدامات تروریستی مخاطبینی مستقیم هستند که از طریق اعمال اقدامات تروریستی بر روی بزه‌دیدگان اتفاقی و واسطه‌ای، آن‌ها را مورد خطاب قرار می‌دهند. تروریسم می‌تواند در اشکال و اقسام مختلفی اتفاق بیفتد و واقعیت اقدامات تروریستی آن است که در هر جامعه‌ای با توجه به نقاط ضعف جامعه‌ی مربوطه این اقدامات متفاوت ارتکاب می‌یابند. لذا با توجه به هر جامعه‌ای می‌توان شاهد وقوع اقدامات تروریستی متفاوتی بود.

تعریفی که وزارت دفاع ایالات متحده در سال ۱۹۹۰ میلادی از تروریسم ارائه کرده، عبارت است از: «کاربرد غیرقانونی یا تهدید به کاربرد زور یا خشونت بر ضد افراد یا اموال برای مجبور یا مرعوب ساختن حکومت‌ها یا جوامع که اغلب به قصد دستیابی به اهداف سیاسی، مذهبی یا ایدئولوژیک صورت می‌گیرد.»^۱ تروریسم را می‌توان از مبانی و دامنه‌های مختلفی مورد بحث و مطالعه قرار

۱- برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: علی‌پور، شیما، پیشگیری از تروریسم از طریق تأمین منابع مالی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۶.

داد که در نوشته حاضر با توجه به بررسی گونه‌ها و انواع آن در پژوهش‌ها و نوشته‌هایی که پیش از این گفتار توسط محققین و پژوهشگران صورت پذیرفته است و همچنین لزوم توجه به دیگر بخش‌های مقاله از بیان آن به طور اجمالی پرهیز می‌نماییم و تنها مختصراً بیان می‌داریم که اعمال تروریستی را از دو بعد یکی دامنه تأثیرگذاری و دیگری استفاده از ابزارها در عملیات تروریستی می‌توانیم تقسیم‌بندی نماییم. از منظر بعد دامنه تأثیرگذاری می‌توان تروریسم را به ملی و فراملی و از منظر بعد ابزارهای ارتكابی می‌توان به هسته‌ای، شیمیایی، زیستی و سایبری تقسیم نماییم.

گفتار دوم: سابقه تاریخی تروریسم

تروریسم در قرن حاضر به یکی از چالش برانگیزترین مسائل امروزی بدل گردیده است. این امر تا حدود زیادی از حوادث ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ و پیامدهای آن در افغانستان و عراق و گروه تروریستی داعش ناشی می‌شود، ولی با نگاه به وقایع گذشته درمی‌یابیم که این پدیده ریشه در تاریخ دارد و آن‌چه نگرانی‌هایی که امروزه از پدیده تروریسم متوجه جامعه جهانی شده است، نسخه جدید تروریست است؛ نسخه‌ای که همراه با عنصر سازمان‌یافتگی در گروه‌ها و اعمال تروریستی، باعث ایجاد جلوه بیشتری شده است. در تاریخ می‌توان سراغ گرفت که ترورهایی به صورت سازمان‌یافته علیه دشمنان سیاسی صورت گرفته است. اصولاً تاریخ روم مالا مال از دسیسه‌چینی برای از میان برداشتن رقبای سیاسی و چهره‌های برجسته سیاسی اجتماعی است که بیشتر از آبخشور جاه‌طلبی و کینه‌توزی سیراب شده است.^۱

تروریسم در دوره‌های تاریخی متفاوت، شکل خاصی به خود گرفته است که هر کدام از این گونه‌ها جای بحث و بررسی دارند. ترتیب بندی این شیوه‌ها براساس بازه زمانی است که اعمال تروریستی صورت پذیرفته که در سه بند،

۱- فیرحی، داود و ظهیری، صمد، تروریسم؛ تعریف، تاریخچه و رهیافت‌های موجود در تحلیل پدیده تروریسم، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۷، ص ۱۵۰.

تروریسم پیشامدرن، تروریسم مدرن و تروریسم پسامدرن مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

الف. تروریسم پیشامدرن

در دنیای قدیم و با توجه به جدل‌های به وجود آمده میان قدرت‌های داخلی و دیگر قدرتمندان، تروریسم به درگیری میان زورمندان محدود می‌شد و به عنوان ابزاری علیه دیگر نیروهای موجود به کار گرفته می‌شد. در این نوع از تروریسم، مردم عادی در حاشیه رویداد ترور قرار می‌گرفتند و نقش ناظر ترور را داشتند. آسیبی به بینندگان وارد نمی‌آمد و فعل ترور به صورت محدود و براساس نشانه‌گذاری و برنامه قبلی و هدف مشخص انجام می‌شد. اگر کشتن به منظور تضعیف دشمن به لحاظ فیزیکی باشد، این نوع کشتن، ترور سنتی است. در واقع تروریسم سنتی راهی متفاوت‌تر از جنگ برای به دست آوردن و قبضه قدرت توسط گروهی دیگر است.^۱

تاریخ روشن و دقیقی از شروع تروریسم در دست نیست. خشونت پدیده‌ای است که بشر در سراسر تاریخ زندگی خود با آن مواجه بوده است. تروریسم به عنوان وجهی از خشونت هم در تاریخ کشورهای غرب و هم در کشورهای شرقی، مدام اتفاق افتاده است.^۲ برخی آغاز آن را انقلاب فرانسه می‌دانند. برخی دیگر شروع آن را مصادف با گسترش تفکرات آنارشیسم در قرن نوزدهم می‌دانند و برخی نیز براین عقیده‌اند که سابقه اقدامات تروریستی حداقل به قرن اول قبل از میلاد باز می‌گردد. با توجه به بافت تقریباً مذهبی جوامع بشری در گذشته، اولین موارد تروریسم بیشتر مورد استفاده گروه‌های مذهبی تحت ظلم حکام بوده است. یکی از قدیمی‌ترین نمونه‌های شناخته شده جنبش‌های تروریستی، جنبش سیکاری‌ها است. سیکاری یک فرقه‌ی بسیار سازمان‌یافته مذهبی مرکب از مردان مراتب پایین اجتماع یهودیان فلسطین باستان بود که در مبارزه‌ی

۱- همان، ص ۱۵۱.

۲- همان، ص ۱۵۰.

متعصبان مخالف سلطه رومیان در سال‌های ۷۳-۶۶ میلادی در فلسطین فعال بودند. سیکاری‌ها از تاکتیک‌های نامتعارفی چون حمله به دشمنان خود در روز روشن و ترجیحاً در روزهای تعطیل که انبوه مردم در اورشلیم گرد هم می‌آمدند بهره می‌جستند. سلاح دلخواه آنان خنجر یا دشنه‌ای به نام سیکا بود. آن‌ها یک گروه افراطی ملت‌گرا بودند که با رومی‌ها ستیز داشتند.^۱

شاخصه‌ها و مولفه‌های تروریسم سنتی یا پیشامدرن را می‌توان چنین برشمرد: توجیه کارهای تروریستی با دستاویز قرار دادن متون مذهبی و مقدس؛ انتخاب اهداف محدود و مشخص؛

تروریسم دولتی به دلیل هدف مشخص در دسته تروریست‌های پیشامدرن؛ انجام عمل تروریستی در محیط و مکان‌های پرجمعیت و گردهم آوردن تماشاگران زیاد؛

مهم‌ترین هدف، ترور شخص مدنظر؛

خنثی بودن آن در برابر پیامدهای مدرنیته.^۲

شایان توجه این‌که در تروریسم پیشامدرن عامل تعصب مذهبی هم وجود دارد. در واقع تروریسم پیشامدرن برای توجیه اقدامات خود از پوشش دینی و عناصر متعصبی برخوردار بود. این ویژگی در بین تروریست‌های روسی قبل از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ دیده می‌شد.^۳

در کشور ایران نیز سو قصد علیه قدرتمندان تاریخچه طولانی دارد. این پدیده در امپراطوری‌های ایران باستان به کرات اتفاق افتاده است. چنان‌که خسرو پرویز پادشاه ساسانی به دست درباریان کشته شد. جنبش فرقه اسماعیلیان به رهبری حسن صباح در طرح‌ریزی و انجام ترورهای سازمان‌یافته بسیار پرآوازه

۱- عبداللهی، محسن، تروریسم، حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، نشر موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۲، ص ۹۲.

۲- آل‌غفور، سید محسن و صادق‌ان، رضا، مدرنیته، جهانی شدن و پدیده تروریسم مدرن و پسامدرن، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۸، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷، ص ۵۹۷.

۳- والتز، لاکوئر، تروریسم پست مدرن، ترجمه مجید مختاری، نشریه امور فرهنگی دانشگاه صنعتی اصفهان، ص ۴.

بودند. نادرشاه افشار در ۱۱۶۰ قمری و آغامحمدخان قاجار در ۱۲۱۲ ترور شدند. ناصرالدین شاه نیز توسط میرزا رضای کرمانی ترور شد.^۱

در مجموع تروریست‌ها در عصر پیشامدرن «نابود کردن فیزیکی هدف‌هایی را که برای اقدام‌های خود برمی‌گزیدند، برای بازتاب دادن اعتراض و نشان دادن اینکه نیروی مقاومتی وجود دارد» انجام می‌دادند و در این گونه از تروریسم، رویدادهای تروریستی، دامنه خیلی گسترده‌ای پیدا نمی‌کردند و اساساً برخلاف تروریسم معاصر «مدرن و پسامدرن» در سطح جامعه، زیاد محسوس نبود و بیشتر یک عامل مزاحم در حوزه قدرت سیاسی بود، هرچند برای قربانیان آن ماجرایی غم‌بار بوده است.^۲

ب. تروریسم مدرن

با تحول نظام‌های سیاسی از سیستم اعمال قدرت اقتدارگرایانه به سیستم اعمال قدرت دموکراتیک، مردم تحت عنوان «ملت»^۳ یکی از بازیگران عرصه قدرت سیاسی شدند^۴، و در انتقال قدرت در فرایندهای سیاسی نقش ایفا کردند. دیگر مثل دوران قدیم، کسب قدرت یک بازیگر سیاسی به زور از طریق یک بازیگر دیگر، ساده و آسان نیست. بازیگران عرصه قدرت سیاسی باید در رفتارهای معنادار سیاسی خود، عمل و عکس‌العمل مردم را که اکنون یک بازیگر سیاسی شده‌اند لحاظ کنند.

تروریسم مدرن ابزارهای نوین در عرصه ارتباطات را به خدمت می‌گیرد تا عمل ترور را با وحشت بیشتری در جامعه نشر دهد. بنابراین از خدمات نظم موجود علیه نظم حاکم بهره می‌برد.^۵ مولفه‌های اصلی تروریسم مدرن را می‌توان

۱- فیرحی، داوود، منبع پیشین، صص ۱۴۹-۱۵۰.

۲- برای مطالعه بیشتر رجوع کنید: طیب، علیرضا، تروریسم در فراز و فرود تاریخ، مجله راهبرد، پژوهشکده تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام، شماره ۲۱، ۱۳۸۰، ص ۵۷.

3- Nation.

۴- هانتینگتون، ساموئل، موج سوم دموکراسی در پایان سده بیستم، ترجمه احمد شهسا، چاپ سوم، ۱۳۸۱، ص ۱۲۴.

۱- آل غفور، سید محسن و صادقان، رضا، منبع پیشین، ص ۵۹۸.

این گونه بیان نمود:

۱- اهداف تروریستی مانند اشخاص یا مکان‌ها برخلاف تروریسم پیشامدرن نامشخص است.

۲- آمار افراد کشته‌شده غیرنظامی در حملات آنان بیشتر است.

۳- برای رساندن پیام و جذب نیروهای جدید در سازمان تروریستی از رسانه‌های مدرن استفاده می‌شود.

۴- منابع مالی گسترده دارند.

۵- ساختار سازمانی این گروه‌ها چندملیتی است.

۶- کارهای تروریستی انجام شده را می‌پذیرند و برعهده می‌گیرند.

تروریسم مدرن در چرخه‌ای تاریخی و باتوجه به رویدادهای صورت گرفته در دنیای مدرن شکل گرفته است. نکته مهم این‌جاست که تروریسم مدرن واکنشی به جهانی شدن است.^۱

از منظر پایگاه‌ها و اماکن، با موج فزاینده جهانی شدن و گسترش رسانه‌های جمعی و شبکه اینترنت، گروه‌های تروریستی مدرن بی‌مکان‌تر از قبل شده‌اند و نمی‌توان نقطه مشخصی را به عنوان پایگاه گروه‌های تروریستی انتخاب و معرفی نمود.

پ. تروریسم پسامدرن

تروریسم پسامدرن نمودی که برخی از اشکال تروریسم پیشامدرن و مدرن دارا بود، در خود دارد. یکی از وجوه افتراقی که تروریسم پسامدرن با مدرن دارد در میزان توانایی نظامی، اشغال سرزمین و خاک کشورها و توانایی مالی زیادشان است. این نوع از تروریسم، با توان بالای مالی و ابزارهای نوین ارتباطی، به دنبال حکمرانی کردن بر بخش‌هایی از سرزمین‌هایی هستند که آن‌ها را با انجام اعمال تروریستی به دست آورده‌اند. این گروه‌ها همانند یک دولت مشروع

1- M. Lutz, Jams, Globalization and Terrorism in the Middle East, Department of political Science Indiana University, 2008, P2.

و قانونی، به حکومت می‌پردازند، همانند آنان اسکناس به نام خود چاپ می‌کنند، نهادهای آموزشی برپا می‌نمایند، نفت یا دیگر مواد معدنی موجود در سرزمین را به فروش می‌رسانند، بازار سرمایه و معاملات ایجاد می‌نمایند و شاخص‌های اصلی تروریسم پسامدرن با توجه به رویدادهای اخیر در کشورهای خاورمیانه به این ترتیب است:

- ۱- انجام عملیات انتحاری؛
 - ۲- انتخاب اهداف نامشخص و نامعلوم؛
 - ۳- استفاده از تکنولوژی‌های جدید رسان‌های مانند اینترنت و شبکه‌های مجازی؛
 - ۴- داشتن توان نظامی بالا و جنگ با ارتش‌های رسمی و منظم کشورهای هدف؛
 - ۵- اشغال بخشی از سرزمین کشورها، برای نمونه کشورهای سوریه، عراق، نیجریه و فلیپین؛
 - ۶- توانایی مالی زیاد و کسب ثروت از راه گروگان‌گیری، تأمین مالی افراد، نهادهای و کشورهای مختلف، قاچاق کالا و ارز و فروش اسیران غیر نظامی؛
 - ۷- برپایی نهادهای سیاسی و سازمان‌هایی که شعائر دینی را به ذهن‌ها متبادر سازد؛
 - ۸- پذیرش و برعهده گرفتن کارهای تروریستی انجام شده؛
 - ۹- برقرار ساختن نظم نوین با توجه به تفکرات رهبران گروه تروریستی.
- وجه اشتراک گروه‌های تروریستی مدرن و پسامدرن به کارگیری دستگاه‌های نوین رسانه‌ای است. گروه‌های تروریستی ابزارهایی چون شبکه اینترنت، شبکه‌های مجازی، پادکست و استفاده از وسایل جدید تدوین فیلم و صدا به عنوان ابزاری برای ضربه زدن به نظم برآمده از اندیشه مدرنیته و دنیای جهانی شده استفاده می‌کنند. چنانچه در زمانه قبل از فراگیر شدن رسانه‌های ارتباط جمعی و پیوند آنان با ابزارهای نوین ارتباطی همچون اینترنت، با گروه‌های تروریستی کم سواد و یا کم دانش روبرو می‌شدیم جای تعجب نداشت. از منظر عده‌ای از پژوهشگران

«فقر» مهم‌ترین عامل پیوستن به گروه‌های تروریستی در خاورمیانه، شمال آفریقا و کشورهای آسیای مرکزی می‌باشد. کاستلز در پژوهش خود درباره این گروه‌ها می‌نویسد: نتیجه پژوهش پیمایشی در تونس نشان داد که ۴۸ درصد پدران نیروهای مبارزه‌جو ضد نظام حاکم بی‌سواد و در دهه ۱۹۷۰ از مناطق فقرزده روستایی به شهر مهاجرت کرده بودند.^۱ عده‌ای دیگر از پژوهشگران اما معتقدند عامل اقتصادی پاسخگوی تمامی رویدادهای تروریستی به تنهایی نیستد و نقش عوامل دیگری را نباید دست کم گرفت. سیجمن اما پا از این هم فراتر نهاده است و در دو پژوهشی که در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۷ بر روی ۴۰۰ نیروی بازداشت شده القاعده انجام داده عوامل «بی‌سوادی»، «فقر»، «پرورش یافتن در خانواده‌های فروپاشیده» و «ناآگاهی از وضعیت اجتماعی» اعضای گروه‌های تروریستی را رد می‌کند. وی می‌نویسد: حقیقت این است که بیشتر این تروریست‌ها از کشورهای عرب هستند. آن‌ها از کشورهای فقیر همچون عربستان نمی‌آیند؛ بیشتر این تروریست‌ها از خانواده‌های طبقه متوسط می‌آیند و نه خانواده‌های بحران‌زده؛ گرایش بیشتر خانواده آن‌ها به مذهب متوسط و با گرایش عادی شناخته می‌شوند. متوسط سن اعضای القاعده ۲۶ سال است. آن‌ها از تحصیل‌کردگان رشته مهندسی معماری، ساختمان، کامپیوتر و حتی بازرگانی هستند. رهبر این گروه بن لادن، تحصیلات مهندسی راه و ساختمان داشت. ایمن ظواهری پزشک است.^۲ همچنین رهبر گروه داعش، ابوبکر بغدادی نیز در یکی از رشته‌های مهندسی تحصیل کرده است. تروریسم پسامدرن در واقع جنگ علیه چیزی است که آن را «انحطاط اخلاقی» و «ضدیت با دین» تعریف می‌کنند. با توجه به تحصیلات گروه‌های تروریستی در خاورمیانه، ریشه‌های این تعصب و اعمال تروریستی را باید در باورهای دینی آنان جست، هدف آنان

۱- کاستلز، مانوئل، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، قدرت هویت، ترجمه حسن چاوشیان، تهران، نشر طرح‌نو، ۱۳۸۰، ص ۳۵.

2- Sagman, Mark, Understanding Terror Networks, University of Pennsylvania Press, 2004, p4.

ساختن جهانی ایده آل و آرمانی است.^۱

بیشتر تحولات بوجود آمده در تروریسم پسامدرن را می‌توان چنین برشمرد: گسترش تکنولوژی، انفجار جمعیت در کشورهای در حال توسعه به ویژه خاورمیانه، گسترش شکاف میان کشورهای صنعتی و توسعه نیافته، بحران‌های زیست محیطی، فروپاشی نظام دو قطبی و مهم‌تر آن که در تروریسم پسامدرن با پدیده تصرف یا در دست گرفتن بخشی از سرزمین یک کشور رو به رو هستیم که در تروریسم مدرن دیده نمی‌شود.^۲

مبحث دوم: مفهوم، پیشینه و ماهیت ساختاری تأمین مالی تروریسم

یکی از مهم‌ترین دلایل تقویت جریان‌های تروریستی در جهان، تداوم تأمین منابع مالی مورد نیاز آن‌ها از طرق مختلف است. در واقع تروریست‌ها برای رسیدن به اهداف تروریستی خود نیازمند تأمین مالی هستند و برای تأمین این نیاز حیاتی خود به راه‌های گوناگونی متوسل می‌شوند. لذا به منظور مبارزه با تروریسم، یکی از مهم‌ترین و ضروری‌ترین راه‌ها، مبارزه با تأمین مالی آن است. در این مبحث قصد داریم به مطالعه مفهوم و تعاریفی که از تأمین مالی تروریسم در اسناد بین‌المللی و ملی وجود دارد بپردازیم و پس از آن با ذکر پیشینه تأمین مالی تروریسم به صورت مختصر، ماهیت ساختاری بزه مذکور در سیاست جنایی ایران از حیث عناصر سه گانه قانونی، مادی و معنوی را مورد مطالعه قرار دهیم.

1- Sagman, Mark and Magourik, Justin, Connecting Terrorist Network, University of Michigan, 2007, p 31.

۲- برای مطالعه بیشتر رجوع کنید: آل غفور، سید محسن و صادقیان، رضا، مدرنیته، جهانی شدن و پدیده تروریسم مدرن و پسامدرن، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۸، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۷، صص ۶۰۱-۶۰۵.

گفتار اول: مفهوم و تعاریف تأمین مالی تروریسم

تأمین مالی تروریسم به فعالیت‌های تروریستی کمک می‌کند. این کمک ممکن است منابع مالی مربوط به منابع قانونی مانند کمک‌های شخصی و سود کسب و کار و سازمان‌های خیریه و همچنین منابع غیرقانونی مانند تجارت مواد مخدر، قاچاق اسلحه و سایر کالاها، تقلب، آدم‌ربایی و اخاذی را شامل شود.

تأمین مالی تروریسم را در ساده‌ترین صورت می‌توان ارائه وجوه به تروریست‌ها تعریف کرد. ذهن پرسش‌گر از همین تعریف ساده سوالات زیادی را مطرح می‌کند که این تعریف قادر به پاسخگویی آن‌ها نیست. یکی از آن‌ها این است که منظور از وجوه چیست؟ آیا صرفاً شامل نقود می‌شود یا سایر اموال را نیز در برمی‌گیرد؟ آیا این عنوان علاوه بر اموال، خدمات مالی را نیز در برمی‌گیرد؟ از بند اول ماده ۲ کنوانسیون مقابله با تأمین مالی تروریسم این تعریف قابل استنباط است: «ارائه یا جمع‌آوری وجوه به هر وسیله به طور مستقیم یا غیرمستقیم برخلاف قانون و به طور عمد، به قصد یا با علم به این‌که به طور کلی یا جزئی صرف اجرای اعمال تروریستی گردد.»^۱ کنوانسیون برای روشن شدن موضوع وجوه را در بند اول ماده ۱ آن تعریف و تبیین نموده است. بر این اساس وجوه عبارت است از: «وجوه به معنای هر نوع دارایی است اعم از دارایی‌های مشهود یا غیرمشهود، منقول یا غیرمنقول، به هر نحوی که کسب شده باشد و مدارک یا ابزار حقوقی به هر شکل منجمله الکترونیکی یا دیجیتالی یا مدارکی که دال بر مالکیت یا سهم در این دارایی‌هاست نظیر اعتبارات بانکی چک‌های مسافرتی، چک‌های بانکی، حواله‌ها، سهام، اوراق بهادار، اوراق قرضه، برات، اعتبارنامه‌ها و غیره.»^۲ از تعریف مذکور استنباط می‌شود اولاً تعریف صرفاً ناظر بر اعمال تروریستی است و به ممنوعیت حمایت مالی از تروریست‌ها و

1- International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, 1999, Article 2.

2- Ibid, 1999, Article 1.